

*Пазители на паметта
Guardians of the Memory*

БЛАГОТВОРИТЕЛНОСТТА В ПЛОВДИВСКИЯ КВАРТАЛ „КАРШИЯКА“ И ХРАМА „СВЕТИ ИВАН РИЛСКИ“ МЕЖДУ ДВЕТЕ СВЕТОВНИ ВОЙНИ

Румяна Донева

Регионален исторически музей – Пловдив

Резюме. Статията разглежда благотворителността в периода между две световни войни в пловдивския квартал „Каршияка“. Акцентът е поставен върху събирането на средства за изграждане на нов храм (старата църковна постройка изгаря през 1923 г.) и дейността на младежкото православно християнско братство към него – „Свети Иван Рилски“. Защиатава се тезата, че благотворителността се разраства не само когато хората имат възможност да даряват, но и когато те масово се нуждаят от нея вследствие на големи катастрофи. Тъй като липсват разработки по темата, основно са използвани документи от Държавен архив – Пловдив, и извадки от тогавашната преса.

Keywords: Plovdiv, charity, church

След Първата световна война България е изправена пред всеобща криза. Станали свидетели на две национални катастрофи, българите икономически и психологически се сриват. Именно тогава в българското общество се развива защитен механизъм, породен от дълбоко вкорененото в психиката на човека желание да оцелее и съхрани род и отечеството – благотворителността.

Още в хода на Балканските войни от фронтовата линия спонтанно и организирано започват да пристигат помощи за вдовиците и децата на загиналите войници от техните братя по оръжие, формират се първите парични фондове за тях¹⁾. От 12 ноември 1912 г. в Пловдив започва да функционира първото за страната Сиропиталище за войнишки сираци на издръжката на Пловдивския окръжен съвет²⁾. Стартират дейността си дружествата „Самарянка“, „Инвалид“, „Самопожертвование“, „Гоце Делчев“, „Тракия“, „Добруджа“ и други. Те се обединяват във „Върховен комитет на благотворителността“³⁾. Целта на тези организации е да съхранят и разпределят вещите и парите, дарени от хората, да обгрижват бедното, безпомощно и болно население, водени от християнско човеколюбие – път, който отдавна е утъпкан от Българската православна църква.

Векове наред Българската православна църква приютява и се грижи за изоставени и без живи родители деца, за недъгави, болни, бедни и стари хора, за просвета и култура. Един от примерите за това е храмът „Свети Иван Рилски“ в пловдивския квартал „Каршияка“, строен в средата на XIX век, който и след Първата световна война продължава да изпълнява своята социална функция.

В различни благотворителни акции към храма се включват и богати, и бедни. Когато почувстват нужда и необходимост да дарят, каршияклии търсят първо православния храм. Събират пари, дрехи, обувки, накити, храни и др. Наложената от векове традиция в храмовете да се събират волни пожертвувания по различни случаи и поводи – т. нар. дискоси, добива специално значение през този период. Всеки път след литургия църковно лице минава между богомолците в черквата и в сребърен поднос, наречен дискос, събира дарения, като се обявява за какво ще бъдат събрани помощите. Така през 1920 г. църковното настоятелство в храма с председател протоиерей Христо поп Симеонов и членове: Никола Илиев, Георги Вълев, Коста Божилов, Христо Пенчев и Владимир Тошков, в бюджета си вписва към приходите в специални параграфи: дискос за бедните (500 лв.) и волни пожертвувания (300 лв.), към разходите се разпределят суми за фонд „Войнишки сираци“ – 12 лв., а най-голямата сума се отделя за милостиня – 470 лв.

През 1921 г. настоятелството откликва на призива на Пловдивската митрополия и в храма са поставени каси за църковна благотворителност и просвета. Същата година се събират пари за превръщането на Иван-Вазовата къща в Сопот в музей.

По това време православните храмове изпълняват ролята на преразпределители на даренията на българите. Като цяло, Българската православна църква е посредник между заможни и желаещи да дарят и бедни и нуждаещи се. Пример в това отношение е жестът на българина с огромно сърце – Димитър Кудоглу. През 1922 г. той предоставя 3000 лв. на храма, който да ги разпреди на бедните енорияши от квартала, а храмовите настоятели, радеейки за повдигане на образоваността и културното ниво на съкварталците си, отпускат средства за строежа на Пловдивската духовна семинария в

Димитър Кудоглу

размер на 10 000 лв. като стъпка към подобряване на условията за обучение в района.

Голям ден за благотворителност в махалата на север от р. Марица е храмовият празник – денят на светеца Иван Рилски 18 октомври. Събраните предмети и вещи в по-голямата си част биват продавани, а тези, които са подходящи – раздавани на бедните и нуждаещите се. С получените финансови средства се извършват различни благотворителни дейности, така през 1922 г. на бедна вдовица със сирачета са отпуснати след храмовия празник 5000 лв., а на служителите на храма – т.нар. „пари за зимнина“. Църковното настоятелство предвижда в бюджета си за същата година разходи за милостиня – 2000 лв. и пари за благотворителната организация „Самарянка“ – 200 лв.

Отделянето и предоставянето на пари за бедните не спира дори и в годините на големи затруднения на храма, когато реално липсва църковна сграда в „Каршияка“ след изгарянето ѝ при стихийния пожар от 3 март 1923 г. През 1924 г. богомолците даряват чрез дискози 1000 лв., а чрез доброволни пожертвувания – 2500 лв. Отделно от тях църковното настоятелство отпуска за милостиня още 5000 лв. За Великден са раздадени 2000 лв. на бедните. Църковното настоятелство не остава безпристрастно и към дошлите в Пловдив бежанци от Тракия и Македония. На специално събрание на 24 декември са отпуснати 1500 лв. за тези от квартала.

На следващата година са раздадени нови 8500 лв. През 1926 г. – 4000 лв., 1927 г. – 6000 лв., и т.н. Постоянството през годините и увеличаването на дарените вещи и пари говорят за една изградена традиция, за чувството едва ли не на дълг при даряването, което води и до сплотяване на хората.

Голямото благотворително дело на каршияклии обаче начева след фаталния 3 март 1923 г.⁴⁾ Тогава внезапно избухнал пожар изпепелява старата възрожденска дървена постройка на храма.⁵⁾ Оцелява част от църковната утвар и иконата на Богородица с разиграния се Исус от остров Кикос⁶⁾. Спонтанно само за 17 дни енорияшите събират 8000 лв. Учредява се фонд за изграждане на нова сграда на храма⁷⁾ и се основава църковностроителен комитет. Взема се решение богоугодното дело по даряването на средства за построяването на нова сграда да бъде записано за поколенията. Поръчва се специална книга, наречена кондика, подвързана с крокодилска кожа, на корицата на която е изобразен ликът на Свети Иван Рилски. Украсата на тази Книга за дарения е довършена по краищата със старобългарска плетеница. Страниците са изработени от луксозна хартия. В Кондиката се записват всички дарения за изграждането на нов храм. Крупен храмов дарител става Величка Ив. Личева, която внася 3000 лв.⁸⁾

С общи усилия новата сграда на храма е построена през 1927 г. Неин архитект е Христо Бърнев, а изпълнители са инженерите Бъчваров и Сандулов.⁹⁾ Приемането ѝ става на 20 май с.г. Хиляди каршияклии даряват своя труд при строежа на сградата. Предстои украсяването ѝ, за което също са нужни немалко средства. От-

ново голяма част от тях са събрани чрез дарения на съкварталци и други жители на Пловдив и околните градове и села. Светият Синод и Пловдивската митрополия предоставят на храма за целта благотворителни марки на обща стойност 50 000 лв., а през лятото на 1927 г. е назначена комисия за събиране на доброволни помощи за фонд "Постройка на храма „Свети Иван Рилски“ по селата. Избрани да изпълняват тази функция са Руси Валев и Иван Айвазов за районите на Карлово и Пазарджик. Възнаграждението им бива определяно по таблица, в която според изминатото разстояние за събиране на помощите те получават съответен процент от тях, т.е. колкото по-отдалеч са събрани помощите, толкова по-голям е процентът за двамата.¹⁰⁾

На 14, 18 и 25 април 1928 г. Южна България е разтърсена от три опустошителни земетресения с епицентрове в Чирпан, Поповица, Пловдивско, и Гълъбово. Следват ги множество трусове с различна сила. Срутени са хиляди административни и частни постройки, също и 280 храма.¹¹⁾ Април 1928 г. се оказва фатален и за новопостроения храм. Масивната сграда е пропукана и след направения оглед се налага части от нея да бъдат съборени. Освен това за нуждите на Техническият отдел към община Пловдив трябва да се събори и друга част от новата постройка, за да се изгради трафопост. Наред с това разрушена от природното бедствие е и фурната на храма, която дотогава е източник на приходи. На нарочно заседание на църковното настоятелство от 10 юни 1928 г. се обсъждат два основни проблема – влошеното финансово състояние на енорияшите и промяната в нагласата на хората към масивни постройки, които се оказват не дотам издръжливи на земните трусове. Решено е да се тегли кредит в размер на 500 000 лв. и заедно с наличните 300 000 лв. да се построи нова паянтова църковна сграда на стойност 800 000 лв. За да се изгради обособен двор към новия храм, държавата отчуждава околните имоти чрез изкупуване. Въпреки липсата на средства много от богомолците, като Мария Радева и Илия Михура, на които предстои отчуждение на имотите, директно ги даряват. Дори и в такъв момент има енорияши като Гено Неделев, който дарява 1000 лв. за поредния църковен строеж, а отделно чрез дискоси са събрани още 3000 лв., които въпреки трудностите църковното настоятелство определя като пари за бедните в проекта на бюджета за 1929 г. От приходите на храма са определени и 200 лв. за строежа на Епархийски братствен дом.¹²⁾

Църковното настоятелство към храма „Свети Иван Рилски“ вече не успява да събере средства за възстановяването на сградата. В подобна ситуация са и много други като тях. В този труден момент българската държава основава Дирекция за подпомагане на пострадалите и възстановяване на разрушенията от земетресението, с помощта на която през 1930 г. е издигнат нов масивен храм, по проект на архитект Димитър Ненов с кубе и камбанария, който отговаря на изискванията за безопасност при земетресение.¹³⁾

След войните, по личната повеля на пловдивския митрополит Максим (1908 – 1938)¹⁴⁾, се образуват малки групи от млади свещеници и млади жени от епархията в няколко младежки православни християнски организации, наречени дру-

жества или братства, към храмовете в Пловдив. Те събират дарения и се грижат за изхранването, здравето, облеклото и обучението на децата на най-бедните слоеве от обществото. Част от тези дружества е и младежкото православно християнско братство „Свети Иван Рилски“ към храма в квартал „Каршияка“ в Пловдив.

Каршияклийското братство е основано на 14 декември 1921 г. от енорийския свещеник протоерей Христо поп Симеонов Герчев заедно с още двадесет и двама души, сред които са свещеникът Христо Костов и презвитерът Гица поп Христова. За съжаление, учредителен протокол не е направен, а протоколна книга започва да се води едва през 1934 г., което в известна степен затруднява описването на дейността на братството през първите 12 години. Данни се намират в протоколните книги, водени към храма, различни приписки и вестници и списания от същия период. Секретар на братството е Тодор Къркев. Ръководители – Христо поп Симеонов и Пешка Иванова Балтова.

Братството развива религиозно-просветна, културна и благотворителна дейност. Всяка година то отделя средства за абонамент на различни християнски вестници и списания („Братско слово“, „Християнка“, „Нашето дете“), редовно биват закупувани песнопойки (напр. Софроний Попов и Петър Стубел „Сборник с песни“) за храмовия хор. Заедно с храмовото настоятелство то организира и поддържа една добра библиотека. Организирант се посещения на манастири и култови места. Сказки, беседи, викторини, забави, утра и вечеринки се провеждат в специална постройка, която служи за братствен салон. Има и случаи, когато братственият салон се използва по съвсем различно предназначение. По време на честите за квартала наводнения служи за приют на загубилите своя дом семейства. Основни приходи братството получава от членски внос, продажба на календари, членски книжки, томболи и дарения, част от които събирани в нарочен дискос от енорияшите на „Каршияка“, а салонът е отдаван под наем.¹⁵⁾

Първите по-сериозни стъпки в благотворителното поприще младежкото православно християнско братство към храма „Свети Иван Рилски“ прави през 1926 г., когато заедно с младежките християнски дружества към храмовете „Св. св. Кирил и Методий“, „Св. Марина“ и „Св. Петка“ изпраща 120 слаби физически ученици – деца на бедни родители, напълно безплатно и 48 деца на чиновници и граждани от средната класа срещу половин такса, да летуват от 14 юли до 5 септември в Калоферския девически манастир. Там, под грижите на учители, свещеници и семинаристи, малките летовници укрепват физически и биват обучавани в християнски добродетели.¹⁶⁾ Пълната сума за летния лагер, която плащат братствата, възлиза на 200 000 лв. Тя е осигурена от Светия синод, Пловдивската митрополия, Съюза на свещеническите братства в България, Окръжна постоянна комисия, Училищното настоятелство и Пловдивската популярна банка.

Летните колонии се превръщат в добра традиция. На страниците на сп. „Братско слово“ от юни 1932 г. откриваме обява за поредната колония за бедни

и болни деца в Калоферския мъжки манастир.¹⁷⁾ На тези лагери са записвани и деца, на които родителите заплащат всички разходи по пребиваването им.

Често пъти църковното настоятелство и братството подпомагат парично или чрез дрехи и ученически пособия даровити и бедни деца. Въведена е и специална стипендия за деца от квартала, обучаващи се в Пловдивската семинария. Например за 1922 г. са отпуснати 4000 лв. за таксата за обучението на четирима семинаристи от „Каршияка“¹⁸⁾.

Каршияклийското, заедно с другите братства в Пловдив, организира различни лотарии с благотворителна и просветна цел. Повечето от наградите са изработени от братствените членове. Лотарията се тегли на 15 февруари 1932 г. Първа награда – радиоприемник, печели едно слугинче.¹⁹⁾

През 1938 г. братството успява чрез различни акции – доброволни дарения, продажба на книги и календари, дискови и т.н., да събере 6774,50 лв. за братствената библиотека и да подпомогне финансово затруднени жени от квартала, а също и три хористки в певческото им развитие.

В рамките на същата година църковното настоятелство отпуска 3600 лв. за милостиня и образоването на двама свещеници. Интересна констатация е записана в Протоколната книга на храма: „...доходите на свещениците са много намалели, няма дарения, животът въобще е поскъпнал...“. Въпреки несгодите настоятелите отпускат 500 лв. за довършване на паметната плоча за загиналите във войните, която културно-просветното дружество „Неофит Рилски“ поставя на абсидата на храма. През есента се гласува отпускането на пари за закупуването на дрешки на децата от квартала и участие в изграждането на сиропиталище към Пловдивската митрополия.

През 1939 г. общият бюджет на братството е 25 744 лв. То е подпомогнато в дейността си чрез дарения от София Стойнова, Константина Ботева, Ангелина Мичкова, Екатерина Янкулова, поклонници от Рилския манастир, които даряват почти 600 лв., и културно-благотворителното дружество „Неофит Рилски“ от „Каршияка“, което чрез организиране на предметни томболи и с директни дарения предоставя 6303 лв. От своя страна, братството раздава помощи в размер на 952 лв.

През 1940 г. общият бюджет е 5549,50 лв. Дарители на братството са читалище „Георги Търнев“, Араповският манастир и жени от квартала. Финансова подкрепа е оказана на Недка Павлова и Брайко Найденов на обща стойност 400 лв., а 1000 лв. са отпуснати за бедни ученици.

Включването на България във Втората световна война през 1941 г. се отразява на възможностите на братството за набиране на финансови средства. Даренията са едва 798 лв. Намесва се като дарител Пловдивската митрополия с 5592 лв. Братството решава да изтегли заем от 3000 лв. и заедно с членския внос, дискови и др. успява да събере 14 640,70 лв. приходи. Финансова подкрепа в размер на 3234 лв. и дрехи получават бедни жители на квартала. Разходите за библиотеката са сведени до 60 диапозитива, а през септември

на затворниците в Пловдив са дарени 1140 бр. яйца, на стойност 2592 лв.²⁰⁾

Годините на Втората световна война бележат спад в българската икономика, което се отразява негативно на населението. Намалява неговата покупателна способност и съответно възможността му да прави дарения. Причини за намаляването на благотворителността могат да се търсят и в последвалата голяма инфлация. Всичко това напълно променя условията за благотворителните процеси в България, които навлизат в един съвсем нов период.

БЕЛЕЖКИ

1. http://www.history.swu.bg/veska_nikolova.pdf „Първо българско електронно списание по история“: Николова Веска, „*Сираци от войните, съпричастност на обществото и отговорността на държавата*“, Благоевград, 2005 г., стр. 99
2. Шишков, Стою Н., „*Пловдив в своето минало и настояще*“, Пловдив, 1926 г., стр.295 – 296.
3. Шивачев Стефан – съставител, „*Очерци из историята на Пловдив*“, част 1, Пловдив, 1995 г., стр.141 – 145.
4. ДА Пловдив, ф. 494, оп.1, а.е.7 и 8.
5. В. „Борба“, Пловдив, бр.597, рубрика „Хроника“ от 6 март 1923 г.
6. Донева, Румяна „Щрихи към историята на храма „Свети Иван Рилски“ в „Каршияка“, *Годишник 2012 на РИМ – Пловдив*, Пловдив, 2012, стр.113.
7. В. „Борба“, рубрика „Хроника“, бр.669, Пловдив, 4 август 1923 г.
8. ДА Пловдив, ф.494, оп.1, а.е.7.
9. В. „Борба“, Пловдив, бр.1278, 23 юли 1925 г.
10. ДА – Пловдив, ф.494, оп.1, а.е.8.
11. Отчет на директора на ДИПОЗЕ (Дирекция за подпомагане на пострадалите и възстановяване на разрушенията от земетресението на 1928 г.) Константин хаджи Стоянов за свършена работа по възстановяването на щетите от земетресението пред Министър-председателя и Министерския съвет. София, октомври 1931 г., стр.3.
12. ДА – Пловдив, ф.494, оп.1, а.е.8
13. Отчет на директора на ДИПОЗЕ К. х.Стоянов Цит. док., стр.302.
14. Паралингов Емил – дякон, „Православните християнски дружества в Пловдивската епархия до 1944 г.“, *Църковен вестник*, бр.15/102, София, 1 – 15.VIII.2002 г. Първото дружество „Християнско съзнание“ започва дейност на 23.01.1905 г. в София с председател арх. Климент. В 1922 г. с подкрепата на Светия Синод и държавата се учредява фонд „Християнизирание на младежта“. Създадените детски, ученически, младежки, професионални и т.н. дружества възпитават в православнорелигиозен и национален дух.

15. ДА Пловдив, ф.494к, оп.1, а.е.8, а.е.18, а.е.24 (8 и 9), а.е.25 (IV-2), а.е.26 (IV-2-в).16.Шишков, Стою Н., Цит.съч., стр.301-302
17. В. „Братско слово“, стр.16, год.П, бр.10, кн.10, Пловдив, юни 1932 г.
- 18.ДА – Пловдив, ф.494, оп.1, а.е.7 и 25.
19. Хроника, в. „Братско слово“, Пловдив, стр.6, год.П, бр.6, февруари 1932 г.
20. ДА – Пловдив, ф.494, оп.1, а.е.25 и а.е.10.

ЛИТЕРАТУРА

- Богданова, Таня. (1994). *Пловдивска епархия на Българската православна църква (1919 – 1938 г.)*. Пловдив.
- Донева, Румяна. Щрихи към историята на храма „Свети Иван Рилски“ в „Каршияка“. *Годишник 2012 на РИМ Пловдив*, Пловдив, 2012 г.
- Николова, Веска.(2005). *Сираци от войните, съпричастност на обществото и отговорността на държавата*. Благоевград.
- Паралингов, Емил – дякон. Православните християнски дружества в Пловдивската епархия до 1944 г. *Църковен вестник* бр.15/102, София, 1 – 15.VIII.2002 г.
- Шивачев, Стефан. (1995). *Очерци из историята на Пловдив*, ч.1, Пловдив.
- Шишков, Стою Н. (1926). *Пловдив в своето минало и настояще*. Пловдив.

CHARITIES AND PLOVDIV QUARTER „KARSHIAKA“ AND CHURCH „SAINT IVAN RILSKI“ BETWEEN THE TWO WORLD WARS

Abstract. The article discusses Charities period between the two World Wars in Plovdiv's quarter Karshiaka. The focus is on raising funds to build a new Orthodox temple in the name of St. Ivan Rilski (old church building burned in 1923) and activity of youth Orthodox Christian brotherhood with the same name. According to the author, the charity has grown not only when people are able to donate, but when they mass need it due to major disasters. Because there were no studies on the subject, the author mainly used documents from the State Archives - Plovdiv and excerpts of newspapers and magazines from that period.

Roumiana Doneva

✉Curator in Regional History Museum Plovdiv,
Exposition „Bulgarian Revival“
4000 Plovdiv, Tsanko Lavrenov Str. 1
phone: 032 623 378
E-mail: historymuzeumplovdiv@gmail.com